

ARAMON I LA FILOLOGIA

RAMON ARAMON I SERRA:

FILÒLEG, LEXICÒLEG, LEXICÒGRAF

JOAN MARTÍ I CASTELL,

PRESIDENT DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

1. RAMON ARAMON I SERRA O LA SALVACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Les institucions, per dignes i per tradicionals que siguin, no subsisteixen mai per si mateixes ni mai no podem assegurar que tenen garantida del tot llur continuïtat, encara que s'hagin consolidat per llur transcendència, per llurs obres, per la categoria de llurs components.

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) es fundà l'any 1907 per tal de fer realitat allò que s'havia explicitat plebiscitàriament en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana un any abans: contribuir decisivament a la reconstrucció nacional, mitjançant la recuperació de la llengua catalana per tal que en fos l'instrument de comunicació en tots els registres; sobretot, per tal que s'hi pogués fer ciència i cultura, en el sentit més ampli d'ambdós termes.

Enric Prat de la Riba, qui fou ponent en l'esmentat Congrés, hi exposà la tesi de la identificació llengua i nació. Per a ell la necessitat de retornar a l'ús habitual del català tenia un significat inequívoc: revifar la consciència de col·lectiu cohesionat, diferenciat dels altres col·lectius, dels més pròxims i dels més llunyans. Ni per a Prat de la Riba ni per a Pompeu Fabra la restitució de la llengua pròpia no era solament una qüestió moral i sentimental; era sobretot una condició ineludible per a superar l'alienació a què hom havia sotmès els Països Catalans; per a recobrar llur identitat arrabassada per la força; era, en suma, un fet elemental de justícia i de dret.

44

L'IEC, consegüentment, havia d'ésser molt més que una acadèmia científica com tantes altres. Havia d'aplegar els afanys en favor del saber d'eminentes estudiosos, que tinguessin endemés la convicció que una premissa per a la dignitat de llur treball era el reconeixement del poble que havia estat subjugat, perquè no és possible fer ciència des de l'abstracció o el distanciament de la llibertat i de la democràcia.

Així, doncs, era obvi que la dictadura de Primo de Rivera, primer, i, posteriorment, la del general Franco havien d'oposar-se a l'IEC amb totes les forces, més enllà que s'hi fes alta investigació; els totalitarismes feixistes sempre han destacat per l'odi als avenços en el descobriment de la realitat.

* * *

Ramon Aramon i Serra nasqué l'any 1907, el mateix en què es constituí l'IEC. Tot un presagi, una premonició. Dues llavors, l'una personal i l'altra institucional, que brotaren ensems i que havien de trobar-se, de convergir en una fusió generosament esponerosa.

Si l'IEC ha pogut subsistir, és per la decisió insubornable d'homes com Ramon Aramon a resistir malgrat tot. Ni la retirada de tots els ajuts, ni el fet que el poder centralista donés per extingida la institució no feren apaivagar les fatigues i els sofriments personals. Les prohibicions i les persecucions permanents contra tot allò que es considerava que lesionava la unitat inventada d'una Espa-

nya no menys fictícia no pogueren abatre llur fortalesa. Hi hagué períodes massa llargs de vida espantosament precària, certament; però mai no s'aturaren els batecs de l'IEC, gràcies a l'alè dels qui, amb tant de risc com abrondament, s'havien compromès a treballar tothora pels principis fundacionals. L'IEC va tenir sempre al capdavant Ramon Aramon i Serra, en conjuntures ostensiblement diverses, sense renunciar ni un bri dels objectius que han justificat i que encara avui justifiquen la institució.

L'IEC comptà amb excel·lents presidents: Antoni Rubió i Lluch, Josep M. Bofill i Pichot, Pompeu Fabra i Poch; amb presidents que hagueren de fer front a les adversitats més hostils: Josep Puig i Cadafalch, Pere Coromines i Montanya, Jaume Massó i Torrents, Eduard Fontserè i Riba, Carles Riba i Bracons, Pius Font i Quer, Pere Domingo i Sanjuán, Josep Alsina i Bofill. Però, a més d'aquests presidents i del fundador Enric Prat de la Riba, ressalta amb especial relleu la figura de Ramon Aramon i Serra, qui hi exercí de secretari general des de l'any del seu ingrés, l'1 de maig de 1942, fins al 1989, i de secretari honorari des de 1989 fins que ens deixà, l'any 2000. Amb una dedicació i una capacitat insòlites per a esquivar els pitjors obstacles, fou el pilar principal sobre el qual recolzà la institució en els anys més durs del franquisme. De fet, molt abans d'ésser-ne membre numerari, ja hi treballava intensament, com a secretari redactor de la Secció Històrico-Arqueològica, en les reunions clandestines a cases particulars. Altrament, Pompeu Fabra descobrí de seguida la preparació i la disponibilitat d'Aramon, per la qual cosa el reclamà com a tècnic de les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica (SF), on estigué braç a braç amb Joan Coromines, un investigador l'ofuscament habitual del qual afectà també, injustament, Ramon Aramon. Puig i Cadafalch, home d'equanimitat indiscutible i indiscutida, el proposà com a secretari general de l'IEC, de seguida que en fou elegit membre, i fou designat per al càrrec per unanimitat.

Ramon Aramon s'identificà tant amb l'IEC, que n'esdevingué la personificació: durant molts anys ell fou l'IEC, tant com l'IEC era sobretot ell. No vull dir solament que no se'n pugui parlar sense parlar ensems de Ramon Aramon; és que segurament ja no n'hauríem parlat mai més, si no l'hagués literalment salvat de l'anorreament.

El caràcter peculiar, murri, diplomàtic de Ramon Aramon li permeté una resistència pacífica i pacient, que esquivava l'opressió entossudada, que vorejava hàbilment la censura. Era convincent i imprevisible; també desconcertant. El seu tarannà encobria, tanmateix, el risc personal que sovint acceptava de córrer; no donava cap importància a la seva valentia; actuava amb una naturalitat aparent, que deixava perplex; causava estupefacció; aconseguia impossibles, gràcies a una flegma no britànica, sinó germànica. No sempre pogué, emperò, evitar resultats negatius i desastres esfereïdors.

Aramon s'imposà i aconseguí d'interioritzar la convicció que l'IEC, a pesar de totes les maltempades, havia de continuar complint les seves funcions, com si l'entorn fos tot altre que no era. Aquesta actitud seva convertí en singularíssima

la clandestinitat real de l'IEC. La tenacitat de Ramon Aramon feren infranquejable l'IEC.

Ramon Aramon i Serra nasqué i visqué amb l'IEC, i hi deixà fins el darrer respir de la seva vida d'estudiós. L'IEC avui és gràcies a Ramon Aramon i Serra.

2. LA CLARIVIDÈNCIA DEL CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC

Hi ha una premissa que és indispensable per a poder afrontar la realitat: conèixer-la. Sovint els fracassos de grans empreses són deguts al plantejament d'estratègies que s'estimben per causa de la falta de previsió, per errors de càlcul. La primera necessitat per a salvar-se de l'adversitat és saber amb quines forces compta l'enemic, quins són els seus flancs més forts i quins els més dèbils. Però endemés cal també tenir molt clar què és allò que es persegueix, quins fins es volen assolir; altrament la lluita pot ésser estèril i tots els esforços, inútils.

Ramon Aramon estigué al timó de l'IEC tenint sempre presents les fites a què volia arribar; sense concessions, però amb les tàctiques adients que les fessin possibles. Era més amatent a encarrilar convenientment cada passa, que no pas a anar de pressa. Aramon era conscient que les aspiracions que animaven l'IEC eren gairebé utòpiques en la situació que li tocà de viure; no fou ingenu; tanmateix, decidí no rebaixar-les gens; preferí no renunciar-hi i perseguir-les, avançant i retrocedint, amb petites victòries, procurant sempre que no es revelessin als ulls dels enemics els propòsits finals.

Recordo que Ramon Aramon arrufava el nas i feia un somriure benvolent que desaconsellava endinsar-se en les novetats metodològiques de la sociolingüística, quan començava a practicar-se entre nosaltres. Paradoxalment, Aramon era també, malgrat ell mateix, un sociolingüista, perquè havia detectat clarament allò que caracteritza el conflicte entre una llengua dominant i una llengua dominada, maltractada, prohibida, i, alhora, entenia amb perspicàcia les vies més adients per a la seva normalització. Era un sociolingüista, perquè havia entès que la subordinació del català no era deguda a res d'objectiu dels seus sistemes fonetofonològic, morfosintàctic i lèxic, sinó a la voluntat d'eliminar una col·lectivitat. Aramon sabé descobrir la intenció genocida final que s'amagava rere la substitució lingüística que es volia imposar.

En el mateix sentit, com veurem tot seguit, Aramon tenia un concepte de *llengua* especialment avançat, perquè justament la lligava directament amb els grups a què pertanyen els parlants. En aquesta valoració coincidia amb Pompeu Fabra i amb Prat de la Riba, tot superant les anàlisis més tradicionals i incompletes que predominaven.

3. RAMON ARAMON I SERRA I LA NACIÓ CATALANA.

EL CONCEPTE DE *LLENGUA NACIONAL*

La concepció prevalent en la lingüística tradicional i encara en la dels nostres dies que les llengües són només mitjans de comunicació amaga un valor essencial que les caracteritza, al meu entendre, més adequadament: llur funció referencial, simbòlica i, doncs, d'identificació i de diferenciació.

Cada llengua és l'expressió específica insubstituïble d'una manera particular d'entendre el món; és, doncs, portadora de la idiosincràsia del poble, de la nació de què és pròpia. Conseqüentment, quan es perd o quan s'elimina una llengua, es perd, s'elimina una concepció de la realitat; desapareix una comunitat entesa com la reunió de persones que treballen per uns objectius compartits, que se senten històricament cohesionades, que es veuen com a parts d'un tot que té uns límits concrets que les separen d'altres comunitats amb interessos distints i, sovint, amb llengües també diferents.

Ramon Aramon entenia que la llengua catalana no era solament un bé cultural més de la societat que la parlava; per a ell, era la societat mateixa, el seu pensament, el seu tarannà; la llengua era la nació; la nació es reconeixia per la llengua. I era conscient que aquesta definició del català implica unes conseqüències d'ordre molt diferent, les quals es poden resumir en dues conclusions essencials: primerament, salvar la nació catalana exigia indefectiblement salvar la llengua catalana —o, si hom vol, a l'inrevés: salvar la llengua catalana era imprescindible per a salvar la nació catalana—; per tant, segonament, l'alliberament del poble anava lligat amb la recuperació d'una llengua en què no manqués res de la seva dignitat; recognoscible clarament, i no mig emmascarada dels efectes de la dominació; independent i autòctona, i no submissa a unes interferències abusives. Per a Aramon no hi havia vies intermèdies, per molt que aquestes es veiessin relativament fàcils de transitar i massa complexes les úniques que ens podien —i que ens poden— fer veritablement lliures. Aramon mai no es deixà vèncer ni convèncer dels qui preconitzaven un català embrutit, en benefici d'un ús social més ampli. No féu mai la correspondència demagògica de la proporcionalitat entre les dificultats objectives de la situació i els consentiments permissius d'un català malmès. La comoditat o una falsa eficàcia no li interessaven.

Aramon també participà en la polèmica sobre el concepte de llengua literària i la funció que hi ha de tenir la variació dialectal. I era un ferm partidari de la unitat, perquè sabia dels perills que podia comportar l'obertura excessiva als localismes. Aramon fou el més proper i fidel al pensament de Fabra, i coincidí amb l'actitud de Joan Fuster, qui tenia la lucidesa de veure la valentia de denunciar l'anticatalanisme que bategava sota algunes propostes normatives aparentment democràtiques.

L'ús literari i científic de la llengua catalana té molts de deutes a Ramon Aramon.

Aramon, com Pompeu Fabra, entenia com un sol sentiment el de la disciplina lingüística i el de la lleialtat patriòtica. De la seva llarga tasca de filòleg, mai no en separà la de militant de la causa nacional; i en això fou un subversiu autèntic que ensinistrà els deixebles, per la qual cosa cap dels qui ho han estat i ho són veritablement no es dedica a la recerca sense un compromís cívic. Que això és, a la fi, fer ciència: servir a la llibertat, a la democràcia, a la justícia, a la igualtat dels pobles.

Aramon era un mestre en formació ciutadana, una de les virtuts principals del qual fou no magnificar la càrrega de la lluita. La història era la que havia estat; la realitat resultant, també. Lluny del victimisme estèril, Aramon no es mostrà mai abatut. Fins i tot en els projectes més agosarats i perillosos actuava com si no passés res d'especial. Per dins seu degueren passar tantes i tantes proccions! Però per dins. Res d'autocommiseració; res tampoc de cessió.

Aramon cercava per a la llengua catalana exactament les mateixes infraestructures i possibilitats d'ús, els mateixos recursos, que són propis de qualsevol llengua que viu en la normalitat.

Si avui la llengua catalana, tot i estar encara sotmesa i dominada per l'espanyola, compta, en canvi, amb instruments, obres publicades de qualsevol gènere, sistemes per al seu estudi, és perquè homes com Pompeu Fabra i com Ramon Aramon saberen endreçar-la amb una gosadia incommensurable.

4. RAMON ARAMON, UN FILÒLEG AL PEU DE LA LLETRE

El perfil de filòleg s'ha anat socialment esvaint, engolit per la determinació a especialitzacions tan tancades, que no permeten la visió intercomplementària dels diversos fenòmens que caracteritzen la comunicació textual i la història de les llengües. El saber enciclopedista avui és una excepció, la qual cosa ens priva de ments capaces de moure's còmodament tenint en compte tots els aspectes de la realitat.

Ramon Aramon fou un filòleg autèntic: sabia veure els arbres i alhora els boscos. La saviesa universal i gens superficial que el caracteritzava li permetia endinsar-se en l'anàlisi dels documents de tota mena per tal de construir la història de la llengua i de la literatura catalanes; dels registres més col·loquials i vulgars als més formals. I en sabia descodificar el contingut des d'una visió polièdrica que no deixava marginat cap vessant.

Ramon Aramon fou un editor i crític de textos de primer ordre, i es dedicà especialment a aquesta tasca, en què excel·lí entre els millors del món de la romanística.

La seva formació destacà per un caràcter variat, perquè es desenvolupà a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona i als Estudis Universitaris Catalans, però també a la Universitat i al Centro de Estudios Históricos de Madrid; i, fora de l'Estat espanyol, a les universitats de Berlín i de Leipzig; les coneixences i els mestratges anaren, doncs, de Jordi Rubió a Ramón Menéndez Pidal, fins a Ernst Gamillscheg i Walther von Wartburg, entre d'altres.

Aramon ens ha deixat edicions òptimes de textos medievals catalans i provençals, com les del *Curial e Güelfa* (1930-1933), les d'obres de Ramon Llull i Bernat Desclot, les de les *Novel·letes exemplars* (1934) o del *Cançoner dels Masdovelles* (1938). En el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, que se celebrà a Barcelona l'any 1953, presentà una ponència molt remarcable: «Les edicions de textos catalans medievals»; de la trobada nasqué la Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Romànics, de la qual fou nomenat secretari. La capacitat d'interrelacionar cultures i literatures li permeté contrastar agudament les dels Països Catalans amb les d'altres països, especialment Occitània i Itàlia. La Unió Acadèmica Internacional, de què fou vicepresident, membre del consell directiu i president d'honor, li confià la direcció del *Corpus des Troubadours*, que comptà amb la participació d'eminents estudiosos. Així mateix, és particularment destacable la seva esplèndida *Bibliografia de llengua i literatura catalana* (1925-1934).

Ramon Aramon fou un medievalista format amb el contacte directe i constant amb els romanistes més destacats d'Europa, la qual cosa li atorgà uns punts de vista, unes perspectives, insòlits i molt personals, especialment influïts per la recerca alemanya.

A través de la seva tasca, Aramon mantingué uns llaços estretíssims amb la romanística internacional, la qual cosa es reflectí directament en l'expansió del prestigi, l'interès i l'estudi de la llengua i la literatura catalanes i n'assegurà una relativa continuïtat quant a la recerca filològica.

49

5. RAMON ARAMON, MESTRE TERTULIÀ

Aramon era una persona particularment extravertida. Necessitava estar en companyia i parlar. Possiblement el fet d'haver hagut de patir les represàlies com a docent universitari el féu sentir aïllat, amarat d'una solitud injusta, cruel. Calia que recuperés un espai on ensenyar, on reunir-se amb deixebles a qui explicar les opinions sobre la filologia i la llengua catalanes, sobre la situació lamentable de llur realitat; amb qui discutir de quina manera es podia afrontar l'opressió, la persecució. Li bastava una taula que no fos gaire petita, en algun dels llocs que ell freqüentava. Asseguts al seu entorn, la conversa podia allargar-se sense límits; sempre era hora d'avançar en projectes concrets, de la volada que fossin.

Un dinar discret, però confortable, n'era el millor prelude; un cafè, també en condicions contextuais de tranquil·litat. Un escenari qualsevol esdevenia una aula, en què, sense els formalismes escolars, els qui l'escoltàvem apreníem des de les beceroles fins a les qüestions més envitricollades de la filologia catalana. I ens hi posava deures. Ramon Aramon procurava convèncer-nos perquè ens comprometéssim en algun encàrrec que ens plantejava: una ressenya, un estudi crític d'un text, una crònica, etcètera. Potser no érem prou conscients que n'obteníem una formació molt més sòlida i útil que l'oficial de la universitat.

Ens encoratjava a aprofundir en els nostres clàssics i en tota mena de textos catalans. I feia, sense que li pogués constar en cap currículum oficial, de veritable director de tesis de llicenciatura i fins i tot de doctorat.

El tracte amb els estudiants era deferent, ultra que afable; semblava que tots fóssim grans experts; evidentment que no ho érem, però la seva manera de sobrevalorar les nostres inquietuds plenes de defectes ens feia constants i ens millorava progressivament. Aramon, qui era especialment rigorós amb si mateix, era, en canvi, especialment tolerant i benèvol amb els seus deixebles. La seva condescendència era, nogensmenys, controlada; permetia pretensions limitades, però mai no acceptava la frivolitat o l'error.

6. *ESTUDIS ROMÀNICS* I ALTRES PUBLICACIONS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

La dedicació de Ramon Aramon en el terreny de les publicacions i els resultats concrets que hi assolí constitueixen un dels aspectes més destacables de la seva aportació al món científic de la filologia. Tenia consciència que posar negre sobre blanc els resultats de les recerques en aquest àmbit era la millor manera de fer sobreviure l'IEC, complint els principis de l'exigència i el rigor científics, la catalanitat i la projecció exterior. Rigor i exigència científics, perquè les publicacions que impulsà Aramon es nodrien de la col·laboració dels millors experts; catalanitat, perquè la matèria d'estudi principal girà sempre entorn de la literatura, la història i la llengua catalanes; projecció exterior, perquè, d'una banda, entre els investigadors amb qui comptà hi ha les figures més destacades d'arreu del món i, de l'altra banda, els arguments dels treballs entraren en la comparació i el contrast amb altres llengües i literatures no catalanes i sovint es redactaren en idiomes estrangers, especialment en francès, italià i alemany.

La importància cabdal que Aramon donava a les publicacions inclou un altre vessant remarcable. Amatent que es tingués ben en compte tot allò que s'havia produït d'important en l'àmbit de la filologia catalana, es dedicà amb intensitat a recollir la bibliografia essencial existent en aquest camp, i la revista *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* tragué a la llum una recopilació encara avui imprescindible per a una revisió diacrònica dels estudis de llengua i literatura catalanes: *Bibliografia de llengua i literatura catalana* (1925-1934).

Els resultats més eficaços i de major qualitat, els aconseguí a través d'una revista que, per això, ha esdevingut emblemàtica en la història de les publicacions de l'IEC: *Estudis Romànics* (ER). Una empresa que resisteix sense dificultats la comparació amb les revistes de millor qualitat del món de la romanística. Un altre producte fruit del tarannà d'Aramon, que deixa bocabadat qui coneix la realitat política en què es produeix. ER ha estat el símbol de vitalitat de l'IEC en uns moments en què hom el donava per inexistent. És cert que no pogué mantenir una periodicitat de publicació regular, però si comptem que la revista

aparegué des de 1947 fins a 1987 sota la cura de Ramon Aramon i Serra i hi sumà XX volums, la mitjana que en resulta és la de la periodicitat biennal, que no és poca cosa.

El caràcter internacional que li sabé atorgar Aramon és immillorable. ER és un oasi esplendorós enmig del desert de sorra dictatorial, que colgava la cultura i la ciència. Un refugi per a estudiosos d'aquí i de fora; per a mestres i estudiants: els uns, per a publicar-hi resultats d'alta recerca, hipòtesis agosarades; els altres, per a fer-hi ressenyes i les primeres temptatives en el camp de la investigació.

ER era la nineta dels ulls de Ramon Aramon, revista omnipresent en les tertúlies i reunions a què ja m'he referit. Però és també una de les proves febaents més contundents i indiscutibles de la capacitat seva d'iniciativa i de direcció. Els esforços no minvaren mai, al contrari, augmentaren número rere número; i era ell pràcticament sol qui la confegia i la consolidava.

L'estructura que avui té ER és bàsicament la mateixa que establí Ramon Aramon i que es pot considerar habitual en les revistes de romanística: articles de recerca, ressenyes, notes de crònica, necrològiques. Agafat a l'atzar un volum de l'època Aramon, hi constatem la presència de les llengües següents: català, alemany, espanyol, portuguès, italià, francès i anglès; aquesta convivència lingüística és permanent i pràcticament tots aquests idiomes coincideixen en cadascun dels volums que dirigí.

Vull esmentar de manera particular la iniciativa que tingué de dedicar els números XII i XIII (Barcelona, 1963-1968 [1970]) a la memòria de Pompeu Fabra: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença, I i II*, amb aportacions de filòlegs de primera línia d'arreu del món, que hi empren, doncs, diverses llengües: alemany (Rudolf Brummer, Friedrich Schürr, Wilhelm Giese, Michael Metzeltin, Veronika Leimgruber-Guth, Kristin Angelika Müller, Joseph M. Piel, Rupprecht Rohr), francès (Gerhard Rohlfs, Jacques Allières, Iorgu Iordan, Yakov Malkiel, Paul Aebischer), occità (Robert Lafont), anglès (Tine Barrass); deixo d'esmentar les col·laboracions escrites en català; tots els treballs sumen quaranta-dos articles. Aramon en féu el «Prefaci» (I, p. XI-XVI), en què manifesta admiració i veneració pel Mestre, i on es palesen les bones relacions personals que van tenir ambdós. Com diu en aquest «Prefaci», Aramon dedicà els dos volums a «[...] l'estudiós que, amb una extraordinària sensibilitat lingüística i amb profunds coneixements científics, aconseguí de fer possible la recreació del català com a llengua literària i també com a llengua de cultura» (I, p. XV).

ER esdevingué pont i ambaixadora de la nostra realitat al món de la investigació filològica, amb Ramon Aramon al capdavant; la internacionalització de la recerca adquirí una solidesa impensable i facilità uns contactes permanents que protagonitzà personalment el mateix Aramon, qui aprofitava la seva intervenció a la Unió Acadèmica Internacional i la seva participació regular a tots els congressos internacionals per estrènyer els lligams amb el món lliure i avançat. En

aquest sentit, Ramon Aramon no solament despertà l'entusiasme per la llengua i la literatura catalanes entre els joves d'aquí, sinó que animà molts investigadors estrangers que hi dediquessin l'interès que mereix qualsevol llengua i literatura romànica.

* * *

Ramon Aramon era molt conscient que la tasca difícil que havia determinat que calia dur a terme podia restar en no-res si no es documentava. Per això les publicacions foren per a ell una obsessió plenament justificada, perquè, si es volia que hi pogués haver memòria perenne de tot el que es feia, calia endreçar-ho mitjançant articles, revistes, llibres. I tenia raó. Si avui podem fer un seguiment prou clarificador de la vida penosa de l'IEC en els anys més foscos, és gràcies a la documentació de què disposem. Però sobretot, si hi ha resultats importants que avui i per sempre podem dir que són la gratificació merescuda als sacrificis oferts a la causa de l'IEC, els tenim justament en les publicacions de tota mena. He esmentat suara la més important en el camp de la filologia romànica. Cal destacar també que Ramon Aramon, juntament amb Pere Bohigas i Miquel Coll i Alentorn, l'any 1946 creà la Societat Catalana d'Estudis Històrics com a filial de l'IEC, de la qual fou president; Societat que s'ha de considerar el precedent immediat de la futura Societat Catalana de Llengua i Literatura. Fruits dels seus esforços foren el *Butlletí*, *Treballs* i els *Estudis d'Història Medieval*, que han restat igualment com a testimoni imprescindible per a la recerca en història, art, arqueologia, llengua i literatura. En el número 1 (1952) del *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans* es fa referència a la Mesa de la Societat per a l'any 1952, en què, entre d'altres, hi consten dos presidents honoraris: Pompeu Fabra —aleshores ja traspassat— i Puig i Cadafalch; el president, Ramon Aramon i Serra; els vicepresidents Pere Bohigas, Josep de C. Serra i Ràfols i Ferran Soldevila; i els membres honoraris: Salvador Galmés —llavors també traspassat—, Pere Bosch i Gimpera, Lluís Nicolau d'Olwer i Carles Riba; com a delegat de l'IEC a la Societat hi figura Ramon Aramon. Per tal de poder copsar el caràcter heterogeni de la revista, en remarcaré alguns continguts d'aquest primer número: Puig i Cadafalch hi publica «Una miniatura del *Beatus* de Silos, explicada per un costum de Ripoll» (p. 7-8); Jaume Vicens i Vives, «Els afers castellans de Joan II de Catalunya-Aragó» (p. 17-24); Elies Serra i Ràfols, «Cinc lletres privades catalanes del segle XIV» (p. 25-31); Anscari M. Mundó, «Entorn de *Sancho el Mayor de Navarra*» (p. 33-42). S'hi transcriuen les actes de les sessions científiques del curs 1950-1951 (p. 59-74), en què hi ha intervencions de caràcter i temes molt diferents, com el discurs de Miquel Coll i Alentorn «La llegenda de Guillem Ramon de Montcada» (p. 59); el d'Antoni M. Badia i Margarit «Els demostratius i els verbs de moviment en les llengües ibero-romàniques» (p. 61-62); el de Josep M. de Casacuberta «Poesies juvenívoles de Jacint Verdaguer» (p. 63-64); el de J. V. Foix «Alguns aspectes de la poesia moderna»

(p. 66-67); el de Carles Riba «Dues traduccions de Sòfocles» (p. 74). Hi consten les actes de vint-i-tres sessions, quinze de les quals presidides per Ramon Aramon i Serra; les altres, per Ferran Soldevila, Josep de C. Serra i Rafols i Pere Bohigas. Les pàgines 75 a 79 estan dedicades a necrològiques, amb el títol «Els nostres morts»; en aquest primer número, amb una fotografia que ocupa tota la pàgina 75 del president honorari de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, Pompeu Fabra (1867-1948); Ramon Aramon signa la necrològica d'Emili Vallès (1878-1950) (p. 76-77), i Pere Bohigas, la de Salvador Galmés (1876-1951) (p. 77-78). El darrer apartat és el que s'intitula «Crònica» (p. 79-115), en què es fa esment d'activitats molt diverses: Homenatge a Josep Puig i Cadafalch, El primer Congrés d'Estudis Clàssics, Noves revistes d'estudis romànics, La represa d'«Els Nostres Clàssics», Els arxius locals de Mallorca, Miscel·lànies en honor de diversos erudits, Congressos, etcètera.

Aramon s'ocupà també de la publicació dels «Arxius de la Secció de Ciències», des de la seva òptica intel·ligent de la internacionalització de l'IEC.

Aramon dedicava els recursos minsos, amb pressupostos de més deutes que no pas havers, a les publicacions científiques i no tant a les que documenten la vida ordinària de l'IEC, de les seccions i de les societats filials. Sabia què s'havia de prioritzar i ho féu amb encert.

7. LA SEGONA EDICIÓ DEL *DICCIONARI GENERAL DE LA LLENGUA CATALANA* DE POMPEU FABRA

Una de les obres més destacades en l'àmbit de la codificació que dirigí Ramon Aramon fou la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, que es publicà el setembre de 1954.

Remarco d'antuvi aquesta data, perquè l'Estat espanyol hi vivia en un context dramàtic d'hegemonia d'una dictadura que no concedia res, llastimosament autàrquica, fora de la realitat mundial. Enmig d'un escenari tan miserable, Aramon actuà pensant en allò que considerà que era necessari de fer. S'havia d'actualitzar el Diccionari Fabra, exhaurit en el mercat, i ell es posà al capdavant de la feina. Calia donar als professionals de la llengua una eina imprescindible i adequada als seus fins després de vint-i-dos anys de l'aparició.

En l'«Advertiment» que Aramon hi escriví, hi subratlla sobretot la necessitat de poder disposar de l'estri lexicogràfic normatiu ja redactat; defineix la segona edició com «una simple reimpressió de la primera, alliberada fins on ha estat possible de les errades que s'havien escapat en aquesta [...]» («Advertiment», a Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana*, segona edició, Barcelona, setembre de 1954, p. XIX). Però aquesta edició nova anava força més enllà de la reproducció de la primera i de les simples esmenes materials que s'hi esmunyiren. Hi ha modificacions substancials que afecten l'ortografia: els canvis de *sofisme*, *odiern*, *hostiari* per les solucions correctes *sofisma*, *hodiern*,

ostiari (p. XIX); alguns ja s'incorporaren en vida de Pompeu Fabra en la quarta edició de 1937 del *Diccionari ortogràfic*, com *tibar* per *tivar*, *gratuït* per *gratuit*, *fortuït* per *fortuït* (p. XIX); i encara molts d'altres que Aramon sabia que Fabra mateix havia proposat abans de la seva mort l'any 1948, com, per exemple, *al·lot* per *atlot*, *destrossar* per *destroçar*, *leucòcit* per *leucocit*, *racó* per *recó*, l'imperatiu *vine* per *vina* (de *venir*) (p. XIX); s'hi eliminaren algunes formes ortogràficament dobles, com ara *boscall/buscall*, *tranquila/tranquil·la* (p. XX), que es redueixen a una sola de correcta: *boscall*, *tranquil·la*; en canvi, s'hi deixaren alguns doblats gràfics, com *rere/rera*, *falcillot/falciot* o solucions amb gènere diferent, com *escarpre* masculí / *escarpra* femení, *esme* masculí / *esma* femení; s'hi admet *cervo* al costat de *cèrvol* (p. XX); Aramon remarca que l'ús literari s'encarregarà, si de cas, de la reducció a una sola unitat, tot demostrant que, en el seu sentit de la llengua, no hi havia cap infravaloració de l'ús real. Es marcaren com a castellanismes lemes com *cabdill*, *oient*, *feligrès*, *mudèjar* (en lloc de *mudèixar*) (p. XX). Altres canvis afecten la morfologia d'alguns mots, com, per exemple, *croat -a* per l'invariable *croata*, *immesurable* per *immensurable*, *ucraïnès* per *ucraïnà* (p. XIX). Se suprimiren alguns mots i se n'admeteren de nous, com *pirinenc*, *pòtol* (p. XIX); i es modificaren algunes definicions.

Ramon Aramon hi fa referència de les persones que contribuïren al control de la revisió de les proves de la segona edició —revisió que dugueren a terme B. Bardagí i J. Miracle—, que són, ultra ell mateix, els senyors Jordi Carbonell, Carles Riba i Joan Coromines (p. XX). L'obra es tanca amb un «Suplement» (p. 1759), en què es recull una llista de mots acceptats per la SF després de la mort de Pompeu Fabra, entre els quals, per exemple, *aladre* 'arada', *amaluc* 'maluc', *ancestral* 'avial', *avanter* 'dels individus d'un grup, el que va davant', *bístia* 'bèstia, especialment la de càrrega', *coa* 'cua', *colp* 'cop', *cussa* 'gossa', *denou* 'dinou', *desset* 'disset', *deuuit* 'divuit', *enganar* 'enganyar', *faena* 'feina', *llivell* 'nivell', *qualcú* 'algú' (p. 1759). Vull fer notar que en aquestes formes complementàries del *Diccionari* es palesa una sensibilitat pregona i generosa envers la variació. Finalment, hi ha una fe d'errades, que corregeix uns quants errors detectats (p. 1760-1761).

En suma, de «simple reimpressió», com modestament apunta Aramon, res. És una edició diferent, amb una tasca minuciosa i excel·lent de posada al dia; minuciosa i excel·lent, malgrat algunes reaccions enfurismades de Joan Coromines, que solament m'explico pel fet que hi hauria volgut tenir un protagonisme que no era possible des de la llunyania de l'exili.

La decisió de fer la segona edició del *Diccionari*, ultra les raons científiques i lexicogràfiques, tenia també una explicació acadèmica, institucional. Aramon volia que l'obra de Pompeu Fabra es vinculés encara més directament amb l'IEC; que es veiés clarament com el diccionari normatiu de la llengua catalana. Puig i Cadafalch entenia aquest propòsit i s'hi sumà. Ambdós tenien clar que l'IEC havia d'actuar com a acadèmia de la llengua catalana i, doncs, que en el lèxic i també en la gramàtica se l'havia de reconèixer com l'única autoritat lingüística, i això

exigia que l'IEC tingués el seu diccionari i la seva gramàtica com a obres corporatives i no pas personals.

Amb Aramon, hi treballaren Francesc Torres i Josep Miracle, per a les Oficines Lexicogràfiques, i Montserrat Martí, Eduard Artells, Maria Riera i Llorca, Jordi Carbonell i Enric Hernández i Roig. Tanmateix, en l'«Advertiment», Aramon destaca molt especialment l'assistència de Jordi Carbonell i l'assessorament de Carles Riba i Joan Coromines.

No es podria valorar adequadament la tasca de la segona edició del *Diccionari* si no la contextualizàvem històricament. En dos sentits principals: 1. Per raons dissortadament diferents, es repeteix la impossibilitat —encara!— de poder endegar el diccionari de l'IEC, que ja s'havia deixat de banda en decidir fer la primera edició d'un *Diccionari general de la llengua catalana*, que era de necessitat social preemptòria: ara la situació política n'impedia el projecte i, doncs, com a molt —que era efectivament molt—, es podia pensar en una segona edició del Diccionari Fabra. 2. La dispersió obligada per l'ostracisme de Pompeu Fabra i de Joan Coromines, entre d'altres, com a conseqüència de la Guerra Civil d'Espanya, obstaculitzà el normal treball en equip; hom pot imaginar les dificultats que suposà haver de menar els distints parers lexicogràfics epistolàrment, amb poquíssimes connexions directes. Molts reculls de notes lexicogràfiques de Pompeu Fabra es perderen enmig de les persecucions de què fou objecte.

Fabra era conscient que el *Diccionari*, com tota la tasca de codificació lingüística, a més d'èsser un treball científicament impecable, havia aconseguit convertir-se en un referent de cohesió nacional; representava la culminació d'un procés de recuperació lingüística que situava la llengua catalana al mateix nivell que les altres. I Ramon Aramon ho sabia tant com Pompeu Fabra.

Sabem que Joan Coromines aspirava a tenir el paper més destacat en aquesta edició, que s'estimava més altres correctors que no els triats i que considerava que s'havia de valorar especialment allò que ell proposava; però coneixem la seva personalitat i, doncs, no ens han d'estranyar més del compte els desacords que pogué tenir i que en algun cas manifestà, encara que mai no deixà de reconèixer que la feina que encapçalava Ramon Aramon era excel·lent. Altrament, el concepte de llengua de l'un i de l'altre tampoc no eren del tot coincidents; Aramon no era tan permissiu com Coromines, com restà palès en els que foren els mots que provocaren major discòrdia *vídua/viuda*, *prendre/pendre* i *racó/recó*. Però hi ha raons que justifiquen la posició de cadascú: Aramon entén més la realitat sociolingüística de la llengua que no pas Coromines. Tocava més de peus a la terra directament implicada, perquè hi vivia; Coromines en tenia una visió filtrada pel seu peculiar imaginari.

López Llausàs, l'editor, també exiliat, decidí no deixar passar l'any 1954 per fer pública la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, que, tot i que continuava essent una obra que es presentava com a personal de Pompeu Fabra, quedava lligada a l'IEC, tal com es pretenia com a un dels objectius principals, mitjançant el «Prefaci» que signà Carles Riba en tant que president de

la Secció Filològica (p. XI-XVIII), que segueix el de Pompeu Fabra de la primera edició, que s'hi reproduceix escapat, mutilat, i que precedeix l'«Advertiment» de Ramon Aramon i Serra, que signà com a membre de l'IEC (p. XIX-XX). Aquesta segona edició del *Diccionari* fou acollida socialment, sense cap mena de dubtes, com el diccionari acadèmic de l'Institut d'Estudis Catalans. En l'esplèndid «Prefaci» de Carles Riba, hi afirma: «[...] Pompeu Fabra pogué sense jactància oferir el seu diccionari al públic com a normatiu, i [...] l'Institut d'Estudis Catalans el considerarà i segueix considerant-lo per ara i tant com el seu diccionari oficial» (p. XVI). Aquestes paraules i les reiterades referències a la corporació convertien sense equívocs el Diccionari Fabra en el diccionari acadèmic de la llengua catalana.

Més enllà de les polèmiques personals en circumstàncies tan terriblement adverses, allò que no pot dir ni Carles Riba en el «Prefaci» ni Ramon Aramon en l'«Advertiment» és la intervenció dels qui no foren col·laboradors de l'obra, sinó servidors de les tises feixistes, que havien de podar allò que trobaven intolerable. Començant, com he insinuat suara, pel «Prefaci» de Fabra de la primera edició. Victòria Alsina publicà l'any 1990 un interessant article sobre aquesta qüestió.

A l'entrada **català -ana**, a la primera edició, després de l'accepció 'Natural de Catalunya, pertanyent a Catalunya i als seus habitants', Fabra hi afegí dos exemples: *El poble català. La nació catalana* (p. 360); a la segona edició s'eliminaren tots dos: ni poble ni nació catalans (p. 356). Al lema **nacionalista**, a la primera edició Fabra hi escriví dos exemples: *Els nacionalistes catalans* i *Doctrines nacionalistes* (p. 1183); a la segona edició en resta un de sol: *Doctrines nacionalistes* (p. 1185); és a dir, els nacionalistes catalans han estat anorreats... L'article **generalitat** en la primera edició inclou l'accepció 'Govern de Catalunya' (p. 903); a la segona edició, aquesta accepció desapareix: s'ignora el Govern de Catalunya (p. 906). L'entrada **mosso**, en la primera edició té la locució **Mosso d'esquadra**, 'individu d'un cos armat al servei actualment de la Generalitat de Catalunya' (p. 1174); a la segona edició, la nova realitat fa canviar la definició: 'individu d'un cos armat al servei actualment de la Diputació de Barcelona', i no hi ha cap referència a la Generalitat arrabassada (p. 1176).

Ramon Aramon era conscient que havia d'acceptar retallades d'aquesta mena, però sabé valorar la prioritat que, malgrat la censura imposada, era millor poder comptar amb aquesta segona edició, perquè oferia als catalans un instrument posat al dia que els permetia l'ús correcte i unitari de la llengua escrita i literària. Altrament, la intel·ligència dels repressors no arribava a evitar contradiccions, que neutralitzaven relativament llurs imposicions; així, per exemple, malgrat que, com he dit, es féu desaparèixer l'al·lusió al poble i la nació catalans en el lema **català -ana**, en canvi, a l'entrada **catalanisme** no es canvià res; en les dues edicions s'incloué l'accepció 'Devoció a les característiques i interessos nacionals catalans' (primera edició, p. 360; segona edició, p. 356): hi subratllo, és clar, l'expressió «interessos *nacionals* catalans».

La SF, tan aviat com va poder, quan el context sociopolític ho permeté, s'afanyà a restituir justament bona part d'allò que s'havia eliminat. El Ple del 21

de desembre de 1989 prengué l'acord de la «Reincorporació al *Diccionari general de la llengua catalana* de les supressions atribuïbles a la censura»; els casos de restitució estan recollits a *Documents de la Secció Filològica, I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1990, p. 73-75, col·l. «Biblioteca Filològica», núm. XIX. A part de tots els casos que ja he esmentat, es recuperen exemples com *Abjurà la seva fe republicana* (a **abjurar**: primera edició, p. 5; segona edició, p. 5); *Acoblar tots els republicans en un partit únic. Acoblar totes les forces nacionalistes* (a **acoblar**: primera edició, p. 20; segona edició, p. 20); *Els adversaris de l'Església* (a **adversari -ària**: primera edició, p. 38; segona edició, p. 37); *Ens havem afiliat al partit nacionalista* (a **afiliar**: primera edició, p. 44; segona edició, p. 43); *El capità manà afusellar els presoners* (a **afusellar**: primera edició, p. 47; segona edició, p. 47); *Primer congrés internacional de la llengua catalana. Segon congrés de metges de llengua catalana* (a **congrés**: primera edició, p. 453; segona edició, p. 449); *Republicans federals* (a **federal**: primera edició, p. 832; segona edició, p. 834); *Un país independent* (a **independent**: primera edició, p. 989; segona edició, p. 993); *La Lliga de Catalunya* (a **lliga**: primera edició, p. 1070; segona edició, p. 1074); *Catalunya és la pàtria dels catalans* (a **pàtria**: primera edició, p. 1278; segona edició, p. 1279); *L'esquerra d'una assemblea*, la part de l'assemblea que seu a l'esquerra del president, que componen els partits que propugnen innovacions, solucions radicals, dits *partits d'esquerra* (a **esquerre**: primera edició, p. 777; segona edició, p. 778-779); *Seguir (les doctrines de) Karl Marx* (a **seguir**: primera edició, p. 1533; segona edició, p. 1534). I es retornen solucions originals que havien estat mutilades: *Un govern monàrquic, republicà* s'havia reduït a *Un govern monàrquic* (a **govern**: primera edició, p. 919; segona edició, p. 922); *Una manifestació republicana recorregué els carrers principals de la ciutat* s'havia reduït a *Una manifestació recorregué els carrers principals de la ciutat* (a **manifestació**: primera edició, p. 1105-1106; segona edició, p. 1109); *Un diari òrgan del partit republicà* s'havia reduït a *Un diari òrgan del partit* (a **òrgan**: primera edició, p. 1234; segona edició, p. 1235).

Ramon Aramon, qui hagué de suportar la segada de mots i d'idees per a la segona edició del Diccionari Fabra, pogué rescabalar-se de la ignomínia trentacinc anys després, com a membre actiu de la SF a les reunions dels plens de la qual assistia regularment, i protagonitzar el recobriment del que havia estat circumstancialment furat.

La segona edició del Diccionari Fabra era una prova eloqüent que l'IEC existia *de facto*. I si *eppur si muoveva* era perquè rere i davant seu hi havia Ramon Aramon.

8. ELS FULLS LEXICOGràFICS

Ramon Aramon, superat l'objectiu difícil de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, volgué mantenir-ne l'actualitat sense haver d'espe-

rar anys per a fer-ne reimpressions o per a preparar-ne una tercera edició. I ideà el sistema de l'edició dels Fulls Lexicogràfics, que consistien en papers breus (plecs de quatre o vuit fulls) on s'inclouïen novetats lèxiques al *Diccionari*. Es publicaren des de 1962 i es distribuïen gratuïtament. Eren especialment útils, perquè actualitzaven amb promptitud el contingut de la segona edició del *Diccionari*, amb la inclusió de noves entrades i noves acepcions, i amb les modificacions pertinents de les definicions dels lemes que s'hi havien fixat; per això tenien una gran acceptació, especialment entre els estudiants i els professionals de la llengua. La revista *Serra d'Or* i el *Butlletí Interior Informatiu d'Òmnium Cultural* se'n feien ressò sota el títol «Novetats en el diccionari acadèmic», on es deia que la SF havia aprovat les addicions i modificacions al *Diccionari general de la llengua catalana* que es relacionaven a continuació, encara que no ho feien exhaustivament, sinó destacant solament les que consideraven més importants per a l'ús comú de la llengua; diferenciaven convenientment allò que era addició del que era modificació.

Els Fulls Lexicogràfics constituïren una tasca esplèndida de pedagogia social, per a l'extensió de l'interès pel català i el seu bon ús, malgrat que —ai las!— Aramon rebés alguna crítica pel fet que no fos més freqüent llur publicació; eren crítiques que li arribaven de fora d'Espanya, des d'on alguns no copsaven prou com n'era, de grotesca, la realitat que s'hi vivia.

La feina lexicogràfica que implicava l'elaboració dels Fulls no fou exclusiva de la SF. La Societat Catalana de Biologia també n'editava, en un treball en sintonia amb la SF, amb qui compartia el rigor i l'oportunitat. En el primer número (1965) d'aquesta Societat, hi llegim la declaració següent que hi fa la Comissió de Lexicografia:

L'any 1936 aparegué el Diccionari de Medicina patrocinat pel generós mecenate del qui fou il·lustre cirurgià Manuel Corachan. Redactat per biòlegs i filòlegs, recollí tot el tresor del vocabulari popular referent a la biologia i tot el vocabulari tècnic vigent en aquell moment.

La guerra civil, que esclatà tot seguit, impedí l'arribada del Diccionari Corachan a mans de tots els qui s'hi interessaven però, ni que hi hagués arribat, avui no resoldria tampoc tots els problemes lexicogràfics del qui escriu sobre Biologia en Català, perquè, durant els vint-i-set anys transcorreguts, són moltes les paraules que han aparegut per a designar conceptes nous.

Per això la Comissió de Lexicografia de la S.C.B. considera necessari de redactar i de difondre periòdicament uns fulls on sigui fixada la grafia dels mots que no figuren en el Diccionari Corachan i es recordi la d'altres mots d'ús corrent i que difereix de la grafia pròpia de les llengües més pròximes.

La Comissió agrairà i procurarà de resoldre totes les qüestions lexicogràfiques que li seran proposades.

Simultàniament, Josep Miracle preparava fitxes de formes que podien incorporar-se al Diccionari Fabra, però no tingueren el caràcter normatiu que s'a-

torgà als Fulls, els quals eren aprovats per la SF i tenien, doncs, naturalesa preceptiva.

Ramon Aramon també sol·licitava a col·laboradors externs, generalment estudiants i professors universitaris de les diverses facultats i escoles, que elaborassin propostes per al *Diccionari*.

Tot plegat sumava una activitat lexicogràfica sorprenent, la qual ultrapassava la reflexió sobre el lèxic comú i atenyia també a la terminologia d'especialitat. Es treballà en comissió, dirigida pel mateix Aramon, de persones que tenien relacions directes o indirectes amb l'IEC, el nom de les més destacades i assídues que coneixem: Jordi Carbonell, un estudiós en qui Aramon diposità una confiança plena; la seva esposa, Hortènsia Curell; Carles Domingo; Josep Ibàñez; Albert Jané; Josep Llobera i Ramon; Manuel Miquel i Planas; Jordi Mir; Josep Moran; Jaume Vallcorba; etcètera.

Era imprescindible que la llengua catalana no perdés mai els recursos posats al dia per a expressar-se en qualsevol registre i per a poder ésser emprada com a instrument dels llenguatges científics de totes les branques del coneixement. Ramon Aramon tenia molt clar que aquest era un aspecte crucial per al procés de normalització de la llengua i que, endemés, responia al desig principal que mogué Enric Prat de la Riba a la creació de l'IEC. Calia fer entendre al món, començant pels més pròxims, que la ciència es podia i s'havia de fer també en català.

Aramon atorgà a la tasca d'elaboració dels Fulls Lexicogràfics una importància que pot semblar fora mida si no es valora des de la concepció que en tenia: fou una feina rigorosa i sistemàtica, duta a terme amb criteris oberts i moderns, i tenint en compte els corpus lexicogràfics més importants d'altres llengües romàniques.

59

9. RAMON ARAMON I LA *GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA*

Lligada estretament amb la tasca lexicogràfica constant que ocupà Ramon Aramon està la seva intervenció en el projecte de la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC). Una altra empresa especialment singular en un país subordinat i perseguit. La llengua catalana, malgrat de patir les ignomínies a què fou sotmesa, no solament es mantingué amb els recursos interns propis de qualsevol llengua amb gran poder, sinó que, endemés, s'anava dotant dels instruments que són característics de les llengües més importants. Tot plegat gràcies a persones que, com Ramon Aramon, actuaven més que no pas es planyien, procuraven no perdre cap oportunitat i sobretot vetllaven perquè la llengua catalana no esdevingués únicament un residu d'història gloriosa.

La GEC és una mostra especialment eloqüent de com entre les tempestes hom era capaç de construir les infraestructures de més gran volada. Ningú no dubta que es tracta d'una de les enciclopèdies més completa de les que coneixem d'altres llengües.

Rere la voluntat de la transmissió del saber a partir d'una visió des dels Països Catalans, hi batejà amb igual interès la voluntat d'apostar per ampliar substancialment sia, d'una banda, les formes que apareixien en el *Diccionari general de la llengua catalana* sia, de l'altra banda, les definicions, a partir de la descripció enciclopèdica dels mots. En aquesta línia de normalització i normativització lingüístiques, cal remarcar la tasca de fixar l'ortografia dels noms propis i la de transliteració dels que són d'origen estranger; una feina en el camp de l'onomàstica que mai no s'havia assajat encara de manera sistemàtica i general.

Ramon Aramon fou la persona sol·licitada, des de la direcció que duia Jordi Carbonell, perquè en fos el principal assessor lingüístic, pels seus coneixements i la seva experiència en la lexicografia, en la història nacional lingüística i cultural. N'esdevingué una base sòlida per a una obra magna. En els inicis hi consten: director: Jordi Carbonell, professor dels Estudis Universitaris Catalans. Assessor lingüístic: R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Comitè editorial: responsable de l'edició: Max Cahner; Ramon Bastardas, Jordi Carbonell; secretari: Josep M. Ferrer. Assessors generals: Francesc de B. Moll, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; Manuel Sanchis i Guarner, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; Joan Hernández i Mora, catedràtic de l'Institut de Maó; Joan Fuster, escriptor; Josep M. Llopart, escriptor.

Aramon coneixia com ningú el projecte que l'IEC tenia pendent d'elaborar un gran diccionari de la llengua catalana, que anés més enllà del preceptiu que redactà Fabra. Les circumstàncies sociolingüístiques obligaren a abandonar-lo o a ajornar-lo, i encara avui resta com a objectiu pendent. La redacció de la GEC en podia ésser parcialment la realització. És veritat que alguns membres de l'IEC preferien que la corporació es desllogués del projecte. Aramon tenia una altra visió de l'oportunitat i no dubtà a comprometre-hi tots els esforços de què fou capaç; la qual cosa, al meu entendre, ha tingut uns resultats molt positius perquè, encara que la GEC és obra d'una empresa privada i no d'una acadèmia, gràcies al compromís de persones com Jordi Carbonell i Ramon Aramon ha pogut convertir-se en un símbol nacional de la resistència catalana i és lloada generalment com un treball ingent fet amb el mateix rigor que els que han produït i produeixen llengües que no pateixen cap subordinació.

En un altre sentit, la feina de preparació de la GEC esperonà particularment la SF per tal de posar al dia el lèxic d'especialitat i alhora fou un al·licient per a les Oficines Lexicogràfiques. Podem dir que, sobretot a partir de quan Jordi Carbonell esdevingué membre numerari de l'IEC, l'any 1972, hi hagué una re-orientació entre les tasques per a la redacció de la GEC i les que té encomanades la SF en el terreny de la lexicografia i de l'onomàstica. Ramon Aramon sabé aprofitar la confecció de llistes lexicogràfiques per al *Diccionari* per a decidir sobre les entrades i les definicions de la GEC, amb la qual cosa s'assegurava que aquesta fos totalment fidel a la normativa acadèmica establerta per l'autoritat lingüística.

10. L'HONOR DEGUT A RAMON ARAMON I SERRA

Vull cloure aquesta exposició amb l'exaltació de Ramon Aramon i Serra, l'home, l'estudiós defensor de causes nobles aparentment perdudes; tossut, enter. Qui deia sempre allò que creia que havia de dir, ratllant i fins i tot sobrepassant la discreció dels qui són poc decidits, dels qui prefereixen amagar-se de les dificultats objectives i personals.

Les seves raons, les polítiques i les científiques, les defensava amb ponderació i serenitat, cosa que no en llevà gens de convicció ni de contundència. Somreia francament; és la imatge que més fàcilment em ve a la memòria: el rostre amable, la mirada plena de sinceritat, sornegueria, vivacitat; intermitentment, a la mà o a la boca, el toscà, immancable com el barret quan era al carrer.

En un temps en què la universitat oficial no era sinó la reunió de mediocritats lamentables amb poquíssimes excepcions, Aramon construï una mena d'universitat alternativa en el si de l'IEC: amb organització de cursos, de seminaris, en què participaven científics de primera línia nacionals i internacionals. Una mena d'universitat d'on sortien vocacions decidides per la filologia catalana, ignorada per l'ensenyament oficial.

Les misèries humanes, que se centren molt sovint en les enveges i els recels, el tocaren de prop; però hi sabé estar molt per damunt. Algun filòleg il·lustre, més d'un, es queixava de no haver estat nomenat membre de l'IEC abans que Ramon Aramon, tot afegint sense cap rubor que la seva labor com a lexicògraf superava la d'ell. Puig i Cadafalch sabé donar la resposta exacta que mereixia aquesta arrogància: si l'IEC encara era viu era gràcies al treball de Ramon Aramon, tant el treball polític com el treball científic. Aramon, en efecte, fou l'única persona que estigué totes les hores del dia al peu del canó de la institució i ell coneixia més que ningú què convenia en cada moment, què era possible i necessari, al marge que hom estigués o no d'acord amb les seves opinions i decisions.

Maria Aurèlia Capmany, qui era més aviat crítica respecte a les funcions de l'acadèmia de la llengua catalana, afirmava, en canvi, amb una claredat que esborrona aquestes paraules dedicades a Ramon Aramon i Serra:

És molt fàcil de parlar dels anys difícils; no ho era tant de viure'ls. Però, sobretot, calia una gran dosi d'imaginació per sobreviure'ls. És molt fàcil de dir, Ramon Aramon va salvar l'existència de l'Institut d'Estudis Catalans, però és difícil de pensar que l'endemà de la derrota l'Institut ja no existia, i que calia tota la decisió, tota l'energia, tota l'audàcia del món per a negar l'evidència i decidir que aquella entelèquia, sense casa, sense parets, sense llibres, continuaria existint. El pitjor que té una derrota és precisament l'acceptació definitiva de la derrota, i molts dels qui es quedaven entre nosaltres van acceptar la derrota, fins i tot a favor de la catalanitat. Eren partidaris de demanar permís, de tenir paciència, de penedir-se dels pecats comesos. Ramon Aramon no va demanar permís, ni va tenir paciència, ni es va penedir de res: va decidir que la derrota no existia, va establir contacte amb Puig i Cadafalch, i va decidir de continuar, com si la Història, la Gran Història,

s'hagués equivocat i no calgués fer-li gaire cas. [...] Un altre aspecte de la seva conducta m'agradaria de subratllar, i és que Ramon Aramon no accepta ni tan sols l'alternativa de la clandestinitat: actua com si la seva actuació a contracorrent fos l'única legítima, i si topa amb la policia o amb les autoritats franquistes ho fa com si li possessin uns bastons a les rodes que no cal considerar ni donar-los gaire importància. En un país com el nostre, que tendim, per vici de segles, al lament i a la llàgrima, era de veure com Ramon Aramon es movia en el pis esquifit de la Gran Via com si li haguessin concedit provisional estatge al Palau Major. No parlaré dels sacrificis quotidians que això comporta, perquè sé que a ell no li agrada, però sí que vull dir de passada que ser pobre, que fer una feina no remunerada, no era gens ben vist en la depauperada Barcelona que es refeia cuita-corrents de les ferides de la guerra. En aquella societat malalta de vergonya i submissió, Ramon Aramon havia decidit que la normalitat era ell i el seu petit entorn [...]. L'Institut d'Estudis Catalans continuava, doncs, dictant la norma amb un doble sentit, no sols perquè tenia la clau de volta de la llengua i de la seva cultura, sinó perquè existint demostrava que la anormalitat era la prepotència dels vencedors.

Potser matisaria que Aramon, de paciència, sí que en tenia; a cabassos; altrament hauria abandonat la nau en què s'embarcà davant els retrets durs i sovint gratuïts dels qui, des de la llunyania estant, pontificaven i el censuraven, i davant les adversitats permanents d'una realitat immediata insuportable, per la duresa del totalitarisme amarat d'odi i hostilitat contra el nostre poble. Ramon Aramon aguantà de valent també gràcies a la paciència i al fet de saber estar per damunt de les petiteses que no tenien res, absolutament res a veure amb la grandesa de l'obra que s'imposà de tirar endavant.

Ramon Aramon i Serra nasqué amb l'Institut d'Estudis Catalans i a l'Institut d'Estudis Catalans dedicà tota la seva vida. Però no debades, perquè és per ell que avui encara som aquí; és per ell que l'obra de redreçament de la llengua catalana que s'inicià en la primera meitat del segle passat es pogué salvar i mantenir viva fins als nostres dies. Sense el lliurament sense condicions de Ramon Aramon la reculada hauria estat tan gran, que hauria esdevingut fatalment irreversible.

Tot l'honor a Ramon Aramon i Serra!

BIBLIOGRAFIA

ALSINA I KEITH, Victòria. «La censura en el *Diccionari general de la llengua catalana*». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes/XX: Miscel·lània Joan Bastardas/3*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Anglo-Catalan Society; Associazione Italiana di Studi Catalani; Deutsch-Katalanische Gesellschaft; North American Catalan Society; Fundació Congrès de Cultura Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 203-209.

- ARAMON I SERRA, Ramon. «Advertiment». A: FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: López Llausàs, 1954, p. XIX-XX.
- BALCELLS, Albert; IZQUIERDO, Santiago; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. II: *De 1942 als temps recents*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; LXXII)
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: *1907-1942*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; LVII)
- Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. I (1952) [1953].
- Estudis Romànics, publicats a cura de R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. XII (1963-1968) [1970]: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença, I*.
- Estudis Romànics, publicats a cura de R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. XIII (1963-1968) [1970]: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença, II*.
- FABRA, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana*. [1a ed.]. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1932.
- *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: López Llausàs, 1954.
- Gran enciclopèdia catalana*. Barcelona, 1969- .
- IEC, l'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2007: Un segle de cultura i ciència als Països Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- MARTÍ I CASTELL, Joan. *Institut d'Estudis Catalans: Del Dictamen acord de 1907 als Estatuts de 2001*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002. (Publicacions de la Presidència; 14)
- Ramon Aramon i Serra: Sessió en memòria. Sala Prat de la Riba, 30 d'octubre de 2000*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001.
- «Reincorporació al *Diccionari general de la llengua catalana* de les supressions atribuïbles a la censura (acord del dia 21 de desembre de 1989)». A: *Documents de la Secció Filològica, I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990. (Biblioteca Filològica; XIX)

